

УДК 347.77

DOI 10.33244/2617-4154.1.2019.36-43

О. М. Обривкіна,*к.пед.н., доцент,**Університет ДФС України,**e-mail: sana_1968@ukr.net,***ORCID ID 0000-0002-8768-7778**

ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Стаття присвячена висвітленню особливостей права інтелектуальної власності на сучасному етапі. Зорієнтовано увагу на проблемних питаннях та перспективах розвитку нормативного регулювання права інтелектуальної власності в Україні.

Ключові слова: *право інтелектуальної власності, суб'єкти права інтелектуальної власності, об'єкти інтелектуальної власності, захист права інтелектуальної власності, загальні положення інтелектуальної власності.*

О. Н. Обрывкина. Право интеллектуальной собственности на современном этапе: проблемы и перспективы развития

Статья посвящена рассмотрению особенностей права интеллектуальной собственности на современном этапе. Сориентировано внимание на проблемных вопросах и перспективах развития нормативного регулирования права интеллектуальной собственности в Украине.

Ключевые слова: *право интеллектуальной собственности, субъекты права интеллектуальной собственности, объекты интеллектуальной собственности, защита прав интеллектуальной собственности, общие положения интеллектуальной собственности.*

Мета статті. Розглянути особливості права інтелектуальної власності на сучасному етапі. Визначити проблемні питання та перспективи розвитку нормативного регулювання права інтелектуальної власності в Україні.

Постановка проблеми. Поширення новітніх технологій зумовлює суттєве зростання ролі інтелектуальної власності. На сучасному етапі розвитку інтелектуальна власність стала цінним капіталом людства. В усьому світі інтелектуальна власність є об'єктом цивільного обороту. З огляду на попит на результати інтелектуальної діяльності стверджуємо, що вона стає об'єктом неправомірних дій та зловживання. У зв'язку з інтегруванням України у світовий простір назріла потреба змінити ставлення держави до захисту інтелектуальної власності на всіх рівнях та створити сучасну міжнародно визнану систему охорони інтелектуальної власності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження загальних положень прав інтелектуальної власності, а також їхня проблематика викликає чимало дискусій серед

науковців. О. А. Підпригора, О. В. Дзера, Н. С. Кузнєцова, С. О. Довгий, В. С. Дроб'язко, В. О. Жаров, О. Д. Святоцький звертали свою увагу на результати інтелектуальної і передусім творчої діяльності. Також дослідженням загальних положень прав інтелектуальної власності займалися такі українські науковці, як І. В. Бураковський, С. В. Бондаренко, В. О. Зайчук та інші. Серед наукових праць, в яких досліджуються теоретичні основи інтелектуальної власності, її розвиток та сучасний стан у цій сфері, необхідно назвати дослідження таких вчених, як Г. С. Беккер, В. Г. Зінов, Б. Б. Леонт'єв, В. І. Мухопад тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, присвячених питанням формування інтелектуальної власності, необхідно зазначити, що на сучасному етапі відсутній єдиний підхід визначення інтелектуальної власності та класифікації об'єктів інтелектуальної власності. Варто зазначити, що науковий термін «інтелектуальна власність» вживається в економічному та юридичному значенні. Тому ця категорія потребує подальшого детального розгляду та дослідження.

Наукові суперечки стосовно природи права інтелектуальної власності та його складових почалися ще у XVIII столітті і ведуться до сьогодні [1].

Значна кількість науковців поняття «інтелектуальна власність» розглядають як результат втілення ідей, творчих думок, винаходів, технологій та їхнє комерційне застосування [2].

У Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), що ухвалена у Стокгольмі 14 липня 1967 року, було вперше вжито термін «інтелектуальна власність», що набуло вагомого значення, оскільки Бернська конвенція від 9 вересня 1886 року керувалася словосполученням «результати інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній та художній сферах» [3].

Угода TRIPS від 14 квітня 1994 року, основою якої є концепція охорони інтелектуальної власності, встановлює, що приватні інтереси домінують над публічними, тому ця угода встановлює досить широкі права у сфері інтелектуальної власності, а саме поняття «інтелектуальна власність» вживається у значенні, що й об'єкти права інтелектуальної власності, так і авторське право та суміжні права, товарні знаки, географічні зазначення, промислові зразки, патенти, компонування (топографії) інтегральних мікросхем та інші підлягають правовій охороні [4].

Що стосується питання визначення поняття «інтелектуальна власність» в національному законодавстві, то зазначаємо, що українські вчені-юристи не дійшли спільної точки зору з цього приводу, тому їхні думки полягають у питанні, чи права на результати інтелектуальної діяльності є правом власності, чи є сукупністю виняткових прав на результати інтелектуальної і передусім творчої діяльності [5].

На нашу думку, інтелектуальна власність – це безпосередньо права особи на результати своєї творчої діяльності в художній, науковій, інноваційній, виробничій та інших сферах, що виступають об'єктами цивільних відносин у права суб'єкта володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної діяльності.

Визначення об'єкта права інтелектуальної власності встановлюється багатьма міжнародними нормативно-правовими актами. Угода TRIPS визначає, що об'єктом інтелектуальної власності є авторське право та суміжні права; комп'ютерні програми та бази даних; товарні знаки; географічні зазначення; промислові зразки; компонування (топографії) інтегральних мікросхем, конфіденційну інформацію [4]. Паризька конвенція про охорону промислової власності описує, що об'єктами є винаходи, корисні моделі,

промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування, недобросовісна конкуренція [6].

Паризький акт від 24 липня 1971 року містить досить розширений перелік права інтелектуальної власності, це, зокрема, книги, брошури та інші письмові твори; лекції, звернення, проповіді та інші подібні твори; драматичні і музикально-драматичні твори; хореографічні твори і пантоміми; музикальні твори з текстом і без тексту; кінематографічні твори, до яких прирівнюються твори, виражені способом, аналогічним кінематографії; рисунки, малюнки, твори живопису, архітектури, скульптури, графіки і літографії; фотографічні твори, до яких прирівнюються твори, виражені способом, аналогічним фотографії; твори прикладного мистецтва; ілюстрації, географічні карти, плани, ескізи і пластичні твори, що стосуються географії, топографії, архітектури або науки [7].

Потрібно зауважити, що законодавство не визначає поняття «об'єкт права інтелектуальної власності», описуючи виключно перелік об'єктів.

Існує дискусійне питання щодо того, що національним законодавством не виділено інші права, що стосуються інтелектуальної власності у виробничій, науковій, літературній та художній сферах, тому виникає проблема, чи є встановлений перелік об'єктів інтелектуальної власності вичерпним. А тому, на наше переконання, цей перелік не є вичерпним, оскільки неможливо навести приклади усіх результатів діяльності людства. Це пов'язано з розвитком технологій, біології, технічних розробок тощо. Наприклад, у зв'язку з розвитком науково-технічної діяльності поряд з традиційними об'єктами інтелектуальної власності з'являються і нетрадиційні, прикладом яких може слугувати бренд, кінофільм, ноу-хау, наукові відкриття, які відносимо до результатів інтелектуальної діяльності.

Наводячи приклад «ноу-хау», стверджуємо, що правове регулювання як об'єкта інтелектуальної власності в ЦК України відсутнє, проте варто зазначити, що ст. 1 Закону України від 14 вересня 2006 р. «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» визначає ноу-хау як сукупність технічної, організаційної та комерційної інформації, що є не легкодоступною та використовується для виробництва продукції, надання послуг тощо. Ноу-хау в Україні не підлягає патентуванню. Тому логічно, що зазначена вище інформація може й не підпадати під вимоги, які висуваються до об'єктів патентування. Зазначаємо, що об'єктом інтелектуальної власності є не тільки кожен результат творчої діяльності, а, зокрема, лише той, що відповідає проблемам закону, наприклад науково-технічний результат у тому випадку матиме правову охорону, коли буде надано відповідну кваліфікацію спеціальним органом управління.

Також варто звернути увагу, що для результату інтелектуальної діяльності людини в обов'язковому порядку повинна бути виконана вимога щодо того, що цей об'єкт має бути виражений у матеріальному носію, а також відділений від свого творця, таким чином, вільно може бути використаний іншою третьою особою.

З огляду на те, що на сучасному етапі тенденції розвитку відносин у сфері інтелектуальної власності стрімко зростають, що пов'язано зі створенням та використанням об'єктів прав інтелектуальної власності, тому погоджуємось з думкою науковців, що існує необхідність щодо розробки та введення в дію Кодексу про права інтелектуальної власності, основоположним принципом якого є гуманістичне спрямування.

Проблемним, на думку науковців, виступає питання щодо того, що значна кількість об'єктів права інтелектуальної власності в Україні не бере участі у цивільному обороті.

Прикладом можуть слугувати нові товари, послуги, об'єкти авторського права і суміжних прав, на які поширюються права інтелектуальної власності, не представлені навіть на національному ринку, а це величезний резерв як для економіки держави в цілому, так і для прибутку окремих підприємств [8]. Можемо стверджувати, що від результатів інтелектуальної діяльності залежить майбутнє суспільства і кожної окремо взятої держави. Наприклад, більше 30 % валового річного доходу США становить продукція, що є результатом інтелектуальної праці. Тому є очевидним, що кожна правова держава повинна прагнути стимулювати інтелектуальну діяльність, у тому числі і правовими засобами, і, крім того, намагатися підвищувати правову культуру у сфері інтелектуальної власності.

Що стосується питання взаємодії майнових та особистих немайнових прав, можемо розглянути на прикладі авторських і суміжних прав. Варто зазначити, що Верховний Суд України у п. 21 Постанови від 04.06.2010 № 5 «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» [9] зазначає, що особисті немайнові права автора не залежать від майнових прав, а тому в разі передання виключних майнових прав на твір особисті немайнові права належать автору твору, крім випадків, встановлених стст. 423, 439 ЦК України. Як наслідок, стверджуємо, що майнові та особисті немайнові права автора перебувають у тісній взаємодії, проте не залежать одне від одного. Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 438 ЦК України автору твору належить право вимагати зазначення свого імені у зв'язку з використанням твору, якщо це практично можливо. Тобто творець у разі використання результату творчості може здійснювати своє право на зазначення імені. Право на зазначення імені є особистим немайновим правом, а право на використання твору – майновим. Тому наголошуємо, що використання твору простежується взаємодія у здійсненні як майнових, так і особистих немайнових прав інтелектуальної власності.

Тому використання об'єкта права інтелектуальної власності може здійснюватися будь-якими способами, що не суперечать закону. Сам суб'єкт права інтелектуальної власності може використовувати цей об'єкт будь-яким способом на свій розсуд, але з додержанням прав інших осіб; має виключне право дозволяти використання об'єкта іншим особам як фізичним, так і юридичним; а також має право передавати свої суб'єктивні майнові права інтелектуальної власності іншим особам повністю або частково відповідно до чинного законодавства (така передача, як правило, оформляється цивільно-правовим договором або іншим правочином).

У контексті сучасної парадигми досліджень можемо стверджувати, що основною метою захисту прав інтелектуальної власності встановлення правових механізмів законного запобігання можливості безоплатного використання зазначених об'єктів права інтелектуальної власності третіми особами з комерційною метою.

Визначають, що сутність захисту права інтелектуальної власності полягає у тому, що суб'єкт права інтелектуальної власності, право якого порушено, звертається до належного державного органу за захистом, який за необхідності надає такий захист [10, с. 213].

Н. В. Бочарова звертає увагу, що порушення прав інтелектуальної власності не тільки впливає на розвиток міжнародної торгівлі та стабільність національних економік, але й гальмує інновації, знижує рівень зайнятості, скорочує податкові надходження. На сучасному етапі небезпечною є тенденція зростання підробок, які загрожують здоров'ю та безпеці людей. На кордонах вилучається все більше медпрепаратів, контрафактних косметичних товарів і предметів особистої гігієни. Їхня кількість постійно зростає, а

висока якість робить неможливою їхню ідентифікацію без спеціальної експертизи [11, с. 424].

Захист права інтелектуальної власності полягає у діяльності відповідних державних органів щодо визнання, поновлення, а також усунення перешкод, що заважають реалізації прав та законних інтересів суб'єктів права інтелектуальної власності.

Проблема щодо спеціалізації судів у спорах інтелектуальної власності останнім часом в Україні виступала дискусійним питанням. 29 жовтня 2017 року Президент України підписав Указ «Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності» з місцезнаходженням у місті Київ. У свою чергу, наступного дня Державна судова адміністрація за погодженням із Вищою радою правосуддя своїм наказом визначила кількість суддів у новому суді в кількості 21 посади.

Погоджуємось з думкою вітчизняних фахівців з питань інтелектуальної власності, які стверджують, що утворення окремого вищезгаданого суду сприятиме вирішенню проблеми розмежування юрисдикції судів у розгляді справ з питань інтелектуальної власності, а також забезпечить застосування однакової і правильної судової практики вирішення відповідних спорів. Також створення цього суду матиме на меті побудову ефективної системи захисту прав інтелектуальної власності з урахуванням міжнародних стандартів і, крім того, покращить інвестиційну привабливість нашої держави.

Зокрема, вищезгаданий суд розглядатиме справи у спорах щодо прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, торговельну марку; щодо реєстрації, обліку прав інтелектуальної власності, визнання недійсними, продовження дії, дострокового припинення патентів, свідоцтв, інших актів, що посвідчують або на підставі яких виникають такі права, або які порушують такі права чи пов'язані з ними законні інтереси; справи у спорах щодо прав автора та суміжних прав, у тому числі спорах щодо колективного управління майновими правами автора та суміжними правами тощо [12].

Аналізуючи міжнародний досвід щодо створення судів інтелектуальної власності, можемо стверджувати, що на цьому етапі функціонує близько 90 таких судів, що зумовлено розвитком відносин у сфері інтелектуальної власності, а також вступ до СОТ та приєднання до TRIPS.

Що стосується механізму забезпечення захисту права інтелектуальної власності в Україні на сучасному етапі, то вважаємо, що він має неузгоджений характер, оскільки чинне законодавство України, безумовно, потребує оновлення та доопрацювання.

Отже, стверджуємо, що умови глобалізації зумовлюють використання нових наукових доробок та удосконалення технологій. Інтелектуальна власність є визначальним та невичерпним ресурсом для соціального, культурного й економічного розвитку держави, якому повинна надаватися посилена правова охорона. Тому очевидним є те, що інформаційне суспільство, яке формується в Україні, вимагає регулювання відносин інтелектуальної власності.

Варто підсумувати, що українське законодавство у розглядуваній сфері узгоджується із світовими нормами. Зокрема, відповідає базовим стандартам Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 1994 року, однієї з основних угод СОТ тощо.

Звертаємо увагу, що, з одного боку, існує необхідність встановити економічні й моральні права авторів і правовласників об'єктів інтелектуальної власності, а з іншого – стимулювати в рамках державної політики творчу активність громадян, сприяти поширенню і застосуванню її результатів, заохочувати чесну торгівлю. Вважаємо, що у

сучасних умовах існує необхідність в Україні стимулювання винахідників, авторів шляхом надання їм ряду пільг.

Висновок. На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що право на результати інтелектуальної діяльності є правом особливого роду, відмінним від права власності. При цьому це право належить до категорії абсолютних прав і виражає панування над результатом інтелектуальної діяльності, що здійснюється за допомогою майнових та особистих майнових прав. Таким чином, ефективне управління та посилення правової охорони суб'єктів, задіяних у цій галузі, безумовно, сприятиме створенню винаходів, здійсненню наукових відкриттів та розвитку інноваційної діяльності тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Світличний О. П. Право інтелектуальної власності : підручник. – 2-е вид., змін. і доп. / О. П. Світличний. – К. : НУБіП України, 2016. – 355 с.
2. Леощенко Д. І. Співіснування двох концепцій права інтелектуальної власності в Україні: філософський аспект проблеми / Д. І. Лещенко // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2012. – № 49. – С. 278–284.
3. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності : від 14.07.1967 / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_169
4. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності : від 15.04.1994 / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/981_018
5. Жаров В. О. Інтелектуальна власність в Україні: правові аспекти набуття, здійснення та захисту прав / В. О. Жаров. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2015. – 188 с.
6. Паризька конвенція про охорону промислової власності : від 20 березня 1883 року / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_123
7. Про приєднання України до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів : від 31.05.1995 № 189/95-ВР / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/189/95-%D0%B2%D1%80>
8. Костюченко О. М. Правове регулювання інтелектуальної власності в Україні [Електронний ресурс] / О. М. Костюченко / Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України. – Режим доступу : https://minjust.gov.ua/m/str_4487
9. Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав : постанова Пленуму Верховного Суду України : від 04.06.2010 № 5 / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-10>
10. Цибульов П. М. Введення до інтелектуальної власності : навчальний посібник / П. М. Цибульов. – К. : Держ. інст. інтел. власн., 2008. – 124 с.
11. Бочарова Н. В. Методологічні засади боротьби світової спільноти з інтелектуальним піратством і контрафакцією / Н. В. Бочарова // Актуальні проблеми держави і права. – 2014. – № 72. – С. 424–428.

12. Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності : Указ Президента України : від 29.09.2017 № 299/2017 / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/299/2017>

REFERENCES

1. Svitlychnyi O. P. Pravo intelektualnoi vlasnosti: Pidruchnyk. – Vyd. 2, zmin. i dop. / O. P. Svitlychnyi. – K. : NUBiP Ukrainy, 2016. – 355 s.
2. Leoshchenko D. I. Spivisnuvannia dvokh kontseptsii prava intelektualnoi vlasnosti v Ukraini: filosofskyi aspekt problemy / D. I. Leshchenko // Humanitarnyi visnyk ZDIA. – 2012. – № 49. – S. 278–284.
3. Konventsiiia pro zasnuvannia Vsesvitnoi orhanizatsii intelektualnoi vlasnosti : vid 14.07.1967 / Ofitsiinyi veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_169
4. Uhoda pro torhovelni aspekty prav intelektualnoi vlasnosti : vid 15.04.1994 / Ofitsiinyi veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/981_018
5. Zharov V. O. Intelektualna vlasnist v Ukraini: pravovi aspekty nabuttia, zdiisnennia ta zakhystu prav / V. O. Zharov. – K. : Vydavnychiy Dim «In Yure», 2015. – 188 s.
6. Paryzka konventsiiia pro okhoronu promyslovoi vlasnosti : vid 20 bereznia 1883 roku / Ofitsiinyi veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_123
7. Pro pryiednannia Ukrainy do Bernskoi konventsii pro okhoronu literaturnykh i khudozhnykh tvoriv : vid 31.05.1995 № 189/95-VR / Ofitsiinyi veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/189/95-%D0%B2%D1%80>
8. Kostiuchenko O. M. Pravove rehuliuвання intelektualnoi vlasnosti v Ukraini / O. M. Kostiuchenko / Ofitsiinyi veb-sait Ministerstva yustyttsii Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : https://minjust.gov.ua/m/str_4487
9. Pro zastosuvannia sudamy norm zakonodavstva u spravakh pro zakhyst avtorskoho prava i sumizhnykh prav : Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy : vid 04.06.2010 № 5 / Ofitsiinyi veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-10>
10. Tsybulov P. M. Vvedennia do intelektualnoi vlasnosti : navchalnyi posibnyk / P. M. Tsybulov. – K. : Derzh. inst. intel. vlasn., 2008. – 124 s.
11. Bocharova N. V. Metodolohichni zasady borotby svitovoi spilnoty z intelektualnym piratstvom i kontrafaktsiieiu / N. V. Bocharova // Aktualni problemy derzhavy i prava. – 2014. – № 72. – S. 424–428.
12. Pro utvorennia Vyshchoho sudu z pytan intelektualnoi vlasnosti : Ukaz Prezidenta Ukrainy : vid 29.09.2017 № 299/2017 / Ofitsiinyi veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/299/2017>

O. M. Obryvkina. The right of intellectual property at the present stage: problems and prospects of development

The spread of new technologies leads to a significant increase in the role of intellectual property. At the current stage of its development, intellectual property has become a valuable capital of humanity. In the whole world, intellectual property is the object of civilian circulation. Taking into account the demand for intellectual property results, we assert that it becomes a subject of illegal actions and abuse. In connection with the integration of Ukraine into the world, there is a need to change the state's attitude towards the protection of intellectual property at all levels and to create a modern internationally recognized system of protection of intellectual property.

Despite the considerable amount of scientific research devoted to issues of intellectual property formation, it should be mentioned that at the present stage there is no common approach to the definition of intellectual property and the classification of intellectual property objects. It should be mentioned that the scientific term «intellectual property» is used in the economic and legal sense. Therefore, this category requires further detailed examination and research.

The right to the results of intellectual activity is the right of a special kind different from the property right. At the same time, this right belongs to the category of absolute rights and expresses domination over the result of intellectual activity carried out with the help of property and personal property rights. Thus, effective management and strengthening of legal protection of entities engaged in this field will certainly contribute to creation of inventions, implementation of scientific discoveries and development of innovation activities, etc.

Key words: *intellectual property right, intellectual property rights subjects, intellectual property objects, protection of intellectual property rights, general provisions of intellectual property.*

Стаття надійшла до редколегії 11 березня 2019 року